

FİLİSTİN'DE İSLAMİ HAREKETİN SİYASALLAŞMASI: HAMAS (1946-2024)

Politicization of the Islamic Movement in Palestine: HAMAS (1946-2024)

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ÇINKARA*

Geliş Tarihi: 22.02.2024 | Yayına Kabul Tarihi: 29.03.2024

Öz

Bu akademik çalışma Filistin'de İslami hareketin siyasallaşması süreci üzerinden Hamas'ın ortaya çıkmasına imkân veren toplumsal, siyasal ve jeopolitik faktörleri incelemektedir. Hamas, 1987 yılında kuruluşunu ilan etmiş olmasına rağmen bu oluşumun üzerinde yükseldiği geniş bir elit havuzu, toplumsal yardımlaşma ağları ve uluslararası dengelerin ivmelendirmesiyle yükselen destekleyici kümesi bulunmaktadır. Hamas esasında Filistin'de kurumsallaşmış Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın yerel ve dinamik bir koludur. Müslüman Kardeşler Teşkilatı üyeleri kuruluşlarından itibaren Hasan El-Banna önderliğinde Filistin'e özel bir önem atfetmişlerdir. Müslüman Kardeşler Teşkilatı 1946 yılında Filistin'de kurumsallaşma sürecini başlatmıştır. Bu süreç Filistin'de İslami hareketin Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın Mısır ve Ürdün şubeleri olmak üzere karşılaştıkları meydan okumalar veya önlerine çıkan fırsat pencerelerinden etkilenmelerine yol açmıştır. Bu sebeple Hamas'ın gelişim süreci Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın iç ve dış gelişmelerine bağlı olarak şekillendiği söylenebilir.

Abstract

This study delves into the confluence of social, political, and geopolitical dynamics that facilitated Hamas's emergence, rooted in the politicization of Palestine's Islamic movement. Officially established in 1987, Hamas's ascent was underpinned by an extensive elite network, social support structures, and an international context conducive to its growth. Fundamentally, Hamas emerges as a localized, dynamic extension of the Muslim Brotherhood in Palestine, echoing the special emphasis placed on Palestine by the Brotherhood's founder, Hasan al-Banna, since its inception. The institutionalization of the Muslim Brotherhood in Palestine began in 1946, a crucial phase that exposed the Islamic movement in Palestine to the vicissitudes and prospects faced by its Egyptian and Jordanian counterparts. Hence, Hamas's evolution is discernibly influenced by both internal dynamics and external interactions with the broader Muslim Brotherhood network. This evolution also intersects with the Islamic Movement in territories Israel occupied post-1948, spanning both its

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, gokhan.cinkara@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8372-8571.

lir. Hamas'ın bahsedilen faktörlerin yanında İsrail'in 1948 sonrasında işgal ettiği coğrafyada yeşeren İslami Hareket (Kuzey ve Güney kolları) ile etkileşim içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Bu makalenin temel araştırma konusu Hamas'ın tarihsel ve toplumsal gelişim süreçlerini elitler, kurumlar ve olaylar üzerinden incelemektir. Makalenin temel araştırma soruları şu şekildedir: Hamas'ın ortaya çıkışında ne tür faktörler etkili olmuştur? Hamas'ın toplumsal, siyasal ve jeopolitik kökenleri neler olabilir? Bu soruları cevaplarken metodolojik olarak yapısal faktörlerin baskın rolü göz önüne alınmıştır. Bunlar konjonktürel gelişmelerden etkilenmeyen ve kökleşmiş toplumsal kurumlar, ilişkiler, kültür ve jeopolitik olarak sayılabilir. Öte yandan elitlerin tercihleri ve güncel kriz momentleri ise konjoktüre bağlı faktörler olarak gösterilebilir. Bu iki temel dinamik yani yapısal ve konjonktürel faktörler Hamas'ın gelişim ve oluşum süreçlerinde temel yönlendiriciler olarak makalede işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Filistin Siyaseti, Filistin Milliyetçiliği, Filistin İslami Hareketi, HAMAS.

Northern and Southern branches. To classify Hamas solely as a localized entity confined to Gaza disregards these broader connections and influences.

The focal point of this article is to analyze Hamas's historical and social evolution, highlighting the roles of elites, institutions, and pivotal events. It questions the factors instrumental in Hamas's formation and its social, political, and geopolitical roots. The study foregrounds the impact of structural elements—social institutions, relationships, culture, and geopolitics—unaltered by transient events, alongside the decisions of elites and specific crises, as pivotal to understanding Hamas's trajectory.

Key words: Palestine, Palestinian Politics, Palestinian Nationalism, Palestinian Islamic Movement, HAMAS.

GİRİŞ

7 Ekim Olayları sonrasında Hamas hem bölgesel hem de küresel ölçekte, medya, araştırmacılar ve siyasetçilerin dikkatini çeken ana konulardan birine dönüşmüştür. Bu ilgi, Hamas'ın İsrail'e yönelik saldırılarıyla daha da yoğunlaşmıştır. Ancak, Ortadoğu çalışmalarında Hamas üzerine odaklanan akademik literatür, yirmi yıldan uzun bir süredir var olan bir konu alanını temsil etmektedir. Hamas'ın kuruluşu, ideolojik temelleri, toplumsal kökenleri ve dış ilişkileri gibi konular bu araştırmalarda incelenen başlıca temalar olarak öne çıkmaktadır.

Hamas, resmi olarak 1987 yılında kurulmuş olmasına rağmen, kurumsal, kadrosal ve ideolojik olarak daha eski bir geçmişe dayanmaktadır. Bu organizasyon, Filistin'deki İslami Hareket'in bir uzantısı olarak kabul edilmektedir ve kökenleri, Filistin'de Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın genişlemesine kadar uzanmaktadır.

Müslüman Kardeşler Teşkilatı, 1928 yılında Mısır'da Hasan El Benna liderliğinde kurulmuş olup, El Benna'nın karizmatik vaizliği sayesinde hareket kısa sürede kitleleşmiştir. Hasan El Benna, eklektik bir fikir yapısına sahip olup, Filistin

meselesine özel bir önem atfetmiştir. O, Mısır'daki İngiliz sömürgeciliğine karşı yürüttüğü mücadelenin, Filistin'de benzer şekilde manda yönetimi altında örgütlenmesinin gerekliliğine inanmıştır. El Benna'nın düşünceleri, ümmetçilik anlayışı üzerine kuruludur; bu da onun, ulusların yapay sınırları tarafından sınırlanmamış, genel ve evrensel bir perspektifle tüm Müslümanların (*ümmet*) sorunlarına eğilmenin önemini vurgulamasına olanak tanımıştır (El-Benna, 2023). 1946 yılında, Filistin'de Kudüs merkezli olarak resmîyet kazanan Müslüman Kardeşler Teşkilatı, önemli bir taraftar kitlesi edinmiştir.

İsrail'in 1948'deki kuruluşu ve Mısır'daki politik gelişmeler, Müslüman Kardeşler'in faaliyetleri ve stratejilerini şekillendiren iki temel faktör olarak öne çıkmıştır. Filistin'in Kudüs ve Batı Şeria bölgesindeki hakimiyetin bir dönem Ürdün altında olması, bu bölgeleri Ürdün Müslüman Kardeşler'in etki alanına dönüştürmüştür. Gazze'nin Mısır'a yakınlığı nedeniyle merkez teşkilatın etkisi altında bulunmasına karşın, Mısır yönetiminin baskıları sonucunda faaliyetlerin yer altında yürütülmesi ve sisteme karşı mücadelenin güçlenmesi gözlemlenmiştir. Bu durum, İslami Hareketin Gazze'de izlediği stratejinin, Batı Şeria ve Kudüs bölgelerinden kısmen farklılaşmasına yol açmıştır.

Filistin'de İslami Hareketin gelişimiyle birlikte, Gazze'de de toplumsal reform çabaları ve örgütlenme ağları genişlemiştir. Toplumsal yardımlaşma dernekleri, camiler, üniversiteler ve sendikalar aracılığıyla takipçi kitlesi genişletilmiştir. Şeyh Ahmet Yasin'in liderliğinde Gazze'de İslami Hareket, geniş bir taraftar kitlesine ulaşmış ve 1980'lerin sonlarına kadar silahlı mücadeleyi ana strateji olarak benimsemmiştir.

Bu makalenin ana amacı, Hamas'ın kuruluşunu ve tarihsel gelişim süreçlerini detaylı bir şekilde incelemektir. Bu bağlamda, makale, kurumsal gelişim ve siyasal ideolojinin sadece elitlerin kararlarıyla değil, aynı zamanda tarihsel bağlamın getirdiği zorunluluklarla da şekillendirildiğini öne sürmektedir. Metodolojik yaklaşım olarak, tarihsel anlatıya öncelik verilmekte ve kurumsal değişim süreçlerinin başlangıcını işaret eden kritik dönemeçlerin üzerinde durulmaktadır. Makale, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın 1946'da Kudüs'te kuruluşundan başlayarak, Hamas'ın 1987'deki kuruluşuna kadar olan dönemi, Filistin'de İslami Hareketin kurumsallaşmasının ilk evresi olarak ele almaktadır. Bu dönemde teşkilatın organizasyonel kapasitesinin genişlemesi, ideolojik temelleri, toplumsal kökenleri ve dış ilişkileri gibi konular incelenmektedir.

İkinci olarak, makale Hamas'ın 1987'deki kuruluşundan, 2006 yılında Filistin'de gerçekleştirilen seçimlerde elde ettiği zafere kadar olan süreci detaylandırmaktadır. Bu bölümde, Hamas'ın siyasal ideolojisindeki evrim, toplumsal hareket olarak benimsediği stratejiler ve Filistin siyasi arenasındaki konumlanması üzerinde durulmaktadır. Son bölümde ise, Hamas'ın 2006 Seçimleri ile Filistin siyasetindeki iki parçalı yapının önemli bir aktörü olarak yer alışından, 2024'teki beklenmeyen 7 Ekim Olayları'na kadar olan dönem ele alınmaktadır. Bu kısımda, Hamas'ın Filistin Otoritesi ile ilişkilerinin genel yapısı, iki parçalı siyasi yapı içindeki rolü ve bölgesel ile küresel aktörlerle olan ilişkileri incelenmektedir. Bu analiz, Hamas'ın ideolojik yapısı ve siyasal stratejilerinin hem tarihsel bağlam içinde hem de güncel politik gelişmeler ışığında nasıl şekillendiğini detaylı bir şekilde ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. İLK AŞAMA: FİLİSTİN'DE MÜSLÜMAN KARDEŞLER TEŞKİLATI'NIN KURULMASI (1946-1987)

Hamas (*Hareket El-Mukavame El-İslamiye*), yani Filistin İslami Direniş Hareketi, Filistin'de faaliyet gösteren ve kökenleri Mısır merkezli Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na dayanan bir organizasyondur (Aktaş, 2023; Nusse, 1999; Litvak, 1998). 1928 yılında Mısır'da Hasan El-Benna (1906-1949) tarafından kurulan Müslüman Kardeşler Teşkilatı, Ortadoğu'da siyasi düşünceyi ve pratiği köklü bir şekilde değiştiren toplumsal hareketlerden biri olmuştur (Ganim, 2014). Bu hareket, ekonomik, siyasi ve jeopolitik yapıların İslami öğretilere uygun hale getirilmesini temel hedef olarak belirlemiş ve bu yolda iç ve dış engellerin aşılmasını önemli bir amaç haline getirmiştir. Bu çerçevede, Mısır'daki İngiliz mandasına karşı yürütülen bağımsızlık mücadelesinde Müslüman Kardeşler ön plana çıkmış, Filistin'deki benzer siyasi durum da bu hareketin dikkatini ve müdahalesini çekmiştir ('Uwaysi, 1998).

Bu siyasi ve ideolojik hareketin yayılmasında, Hasan El-Benna'nın eklektik düşünce yapısı ve karizmatik liderliği büyük bir rol oynamıştır. El-Benna, hem Hasafiye sufi tarikatından alınan ilhamlar hem de Muhammed Reşid Rıza ve Muhibeddin El-Hatib gibi selevi ve modernist düşünürlerden etkilenmiş, bu çeşitlilik hareketin zenginleşmesine katkı sağlamıştır (Kandil, 2014; Mellor, 2017). Bu ideolojik temeller, El-Benna'nın liderliğinde Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın hızla büyümesini ve kısa sürede geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. 1930'lar boyunca

Teşkilatın şube ve üye sayısındaki hızlı artış, onun Müslüman dünyasında önemli bir siyasi ve sosyal güç haline gelmesine olanak tanımıştır (Gershoni, 1986; Tamimi, 2007). Örneğin, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın 1929'da 4 şubesi varken, 1932'de bu sayı 15'e, 1938'de 300'e ve 1948'de ise 2000'e ulaşmıştır. 1945'e gelindiğinde sadece Mısır'da 500,000'e yakın üyesi bulunmaktadır (Tamimi, 2007).

Filistin'de, özellikle Gazze bölgesinde, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın faaliyetlerinin temelleri başlangıçta birkaç yerel şube ile atılmış, ancak 6 Mayıs 1946'da Kudüs'te açılan Merkez Ofis ile resmi bir yapıya kavuşmuştur (Bartal, 2021; Harüb, 2000; Tamimi, 2007; Wagemakers, 2020). Gazze'de ise Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın ilk şubesi 25 Kasım 1946'da kurulmuştur (Filiu, 2012). Kudüs'teki kuruluşa yerel liderlerin yanı sıra, hareketin ana akımını temsil eden Kahire'den gelen delegeler de katılmıştır. Bu durum, teşkilatın yapısal olarak olgunlaşma sürecine işaret etmektedir. Tamimi'nin (2007) işaret ettiği gibi, bu gelişmeler, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın hem yerel hem de uluslararası düzeyde etkili bir organizasyon olarak kendini konumlandırmasının belirgin bir göstergesidir. 1948 yılında İngiltere'nin Gazze'den çekilmesi, Müslüman Kardeşler lehine bir nüfuz alanı oluşturmuştur. Bunun bir sonucu olarak, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın Birinci Genel Mürşidi Hasan El-Benna, Gazze'nin Nuseyrat bölgesine bizzat gelmiştir (Filiu, 2012).

Filistin'deki *nekbe* (felaket), İsrail Devleti'nin İngiliz Mandası altındaki Filistin'in büyük bir kısmında kurulmasıyla başlayarak, sayısız Filistinli'nin yaşamını derinden sarsmış ve Müslüman Kardeşler'in politikalarını da etkilemiştir. 24 Şubat 1949'da Rodos'ta İsrail ile Arap komşu ülkeler arasındaki ateşkes anlaşması sonucu, Batı Şeria ve Gazze Şeridi bağımsız coğrafi bölgeler olarak ayrılmıştır. Batı Şeria, Doğu Kudüs'ü de içerecek şekilde, Ürdün Haşimi yönetimine geçerken; Gazze Şeridi Mısır'ın askeri yönetimine verilmiştir (Roberts, 2017). 1950 yılında Batı Şeria'nın Ürdün'e katılması ve bu bölgenin sakinlerine Ürdün vatandaşlığının verilmesiyle, Filistin Müslüman Kardeşler Teşkilatı iki farklı yapıda örgütlenmek zorunda kalmıştır: bir kısmı Mısır yönetimindeki Gazze'de, diğeri ise Ürdün yönetimindeki Batı Şeria'da faaliyet göstermiştir (Rabasa vd., 2004). Batı Şeria'daki Müslüman Kardeşler üyeleri, kısa süre sonra Ürdün Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na katılmışlardır (Tamimi, 2007). Ürdün'deki Müslüman Kardeşler, hanedana olan bağlılıklarını ifade ederek faaliyetlerini toplumsal meselelere yönlendirmiş ve Ürdün toplumunun bir parçası olduklarını ifade etmişlerdir (Atzori, 2015). Ür-

dünlü Kardeşlerin temel amaçları, geniş bir reform stratejisiyle İslami yenilenme olarak öne çıkmıştır (Atzori, 2015; Roy, 2014).

Ancak, 1948 savaşının sonuçları, Filistin halkının dağılmasına, İsrail devletinin kurulmasına, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde sırasıyla Ürdün ve Mısır yönetimlerinin kurulmasına ve sürgündeki Filistinli toplulukların yabancı idarelerin kontrolüne girmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler, siyasal İslam'ın etkinliğini önemli ölçüde sınırlamıştır. 1950'lerden 1970'lere kadar Filistinler arasında önemli bir İslami örgütlenme bulunmamakta, ancak Ürdün Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın Batı Şeria'da gerçekleştirdiği sınırlı faaliyetler dikkate değer bir istisna oluşturmaktadır (Ghanem & Mustafa, 2014). Öte yandan, Gazze'deki Müslüman Kardeşler kolunun, kısmen Mısır tarafından ilhak edilmemesi nedeniyle, bağımsız bir şekilde geliştiği ve daha militan bir tutum sergilediği gözlemlenmiştir. 1948 yılında Mahmut Nukraşi Paşa başbakanlığındaki Mısır hükümetinin teşkilata karşı aldığı sert önlemler ve Kahire'deki Yahudi cemaatine yönelik Müslüman Kardeşler'in (*el-ci-haz el-sirri*, gizli aparat veya *el-nizam el-has*, özel teşkilatın alt yapılanmaları) saldırıları sonrasında getirilen yasak, Gazze ve Mısır Müslüman Kardeşler Teşkilatları arasındaki ilişkileri kısıtlamıştır (Eldeniz, 2012). Yine de, Gazze Müslüman Kardeşleri, gizli siyasi ve askeri faaliyetler gerçekleştirerek, 1948 savaşına katılım da dahil olmak üzere, 1955 yılına kadar Gazze'de baskın bir siyasi hareket haline gelmiştir (Roy, 2014).

Gazze Şeridi'nde faaliyet gösteren Filistinli Müslüman Kardeşler mensupları, Mısır'daki muadillerinin maruz kaldığı baskıların benzerlerini yaşamışlar, örgütsel yapıları ayrı olsa da karşılaştıkları zorluklar bakımından paralellikler göstermişlerdir. Gazze'de Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın etkinlikleri yasaklanmış ve bu yasaklamanın bir sonucu olarak, 18 Mayıs 1949'da teşkilatın Gazze Şubesi'nin eski genel sekreteri Zafer Şava tarafından Tevhid Cemiyeti (*Cemiyet'üt Tevhid*) kurulmuştur (Filiu, 2012).

1950'lerin başlarında Müslüman Kardeşler, Gazze'de İsrail'e karşı faaliyetlerde bulunmuşlardır. 1956 Savaşı (Süveyş Krizi veya II. Arap-İsrail Savaşı) sonrasında, Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır ile Müslüman Kardeşler arasındaki çatışmalar, hareketin birçok üyesini olumsuz etkilemiş, Gazze'deki üyeler de bu durumdan nasibini almıştır. Hamas'ın kurucuları arasında yer alan Şeyh Ahmet Yasin de bu süreçten zarar görmüştür. Yasin, 1936 yılında, günümüz İsrail sınırları

içerisinde kalan Al-Jura köyünde doğmuş ve İsrail işgali sonucu Gazze'ye sürgün edilmiştir. 1959'da eğitim amacıyla Mısır'a gitmiş, ancak eğitimini tamamlamadan Gazze'ye dönmüş ve burada Arapça ve din öğretmenliği yaparak vaizlikle tanınmıştır. Mısır'da geçirdiği dönemde Müslüman Kardeşler ile ilişkiler kurmuş, 1966'da Mısır hükümetinin Müslüman Kardeşler liderlerini ve önde gelen üyelerini tutuklaması sürecinde Seyyid Kutub'un idam edilmesine şahit olmuştur (Al Jazeera, 2004). Yasin, serbest bırakıldıktan sonra, 1967'deki Altı Gün Savaşları sonrasında Gazze'de Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nı yeniden yapılandırmış ve Gazze ile Batı Şeria arasındaki teşkilatlar arası iletişimi güçlendirmiştir. Altı Gün Savaşı'nın ardından Gazze'nin İsrail işgali altına girmesi, Filistin meselesine İslami bir çözüm sunma fikrine olan ilgiyi artırmıştır. Bu dönemin öne çıkan figürlerinden biri olan Şeyh Ahmed Yasin, İslami direnişin öncülüğünü yaparak, işgal altındaki toplumu mobilize etmek amacıyla camiler, dini ders çevreleri ve sosyal hizmetler aracılığıyla bir ağ kurmaya başlamıştır. Yasin'in bu çabaları, Gazze'deki İslami Hareketin temel taşlarını oluşturmuştur.

1950'lerin ve 1960'ların ortalarında, Nasır'ın Mısır Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na yönelik sert tutumu ve liderlerinin idam edilmesi, Gazze'de İslami faaliyetlere yönelik ağır baskıların uygulanmasına ve Müslüman Kardeşler ile ilişkilendirilen kişilerin tutuklanmasına sebep olmuştur. Birçok Müslüman Kardeşler üyesi, daha güvenli bir ortam ve gelir kaynağı arayışı içerisinde Gazze'yi terk ederek, özellikle Körfez Ülkelerine göç etmiştir (Ikhwan Wiki, 2023). Bu süreçte Müslüman Kardeşler, ademi merkezîyetçi, militan ve gizli örgütler kurma konusunda tecrübe kazanmıştır. Ancak Nasır'ın zamanla Filistin milliyetçiliğini ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ) desteklemesi, Müslüman Kardeşler'in Gazze'deki nüfuzunu önemli ölçüde azaltmıştır (Roy, 2014).

Bu zorluklarla karşı karşıya kalan Gazze Kardeşliği, yeni bir strateji geliştirme ihtiyacı hissetmiştir. 1957'de Halil El Vezir (Ebu Cihad), Filistin'i silahlı mücadele yoluyla özgürleştirme vizyonuna uygun bir örgüt kurmaları için Müslüman Kardeşler'e başvurmuştur (Roy, 2014; Zuhur, 2008). Başlangıçta bu fikri küçümseyen Müslüman Kardeşler'in pek çok üyesi, sonrasında 1958'de kurulan Fetih Hareketine katılmıştır. Bunlar arasında Muhammed Yusuf El-Neccar, Salim Zenun, Fethi Belevi ve Abdel Rauf El-Kidva El-Hüseyni (Yaser Arafat) bulunmaktadır (Khatib, 2010). Ancak ana akım Gazze Müslüman Kardeşleri, 1960 yılında Fetih'e resmen karşı çıkmış ve 1964 yılında FKÖ'nün kuruluşuna katılmayı reddetmiştir (Roy, 2014).

1967 Arap-İsrail Savaşı sırasında Filistin Müslüman Kardeşler Teşkilatı, popülerlik ve etkinlik açısından en zayıf dönemlerinden birini yaşamıştır (Ikhwan Wiki, 2023). Savaş, bazı bölgelerde İslami bir dirilişe yol açmışken, Filistin'de, özellikle seküler milliyetçi güçlerin hâkim olduğu alanlarda, benzer bir etki yaratmamıştır. Bu dönem, İslami kimliğin güçlü bir milliyetçi kimlik tarafından gölgede bırakıldığı ve Filistin topraklarındaki işgal, kimlik kaybı ve yerleşim sorunlarını etkili bir şekilde ele almakta Müslüman Kardeşler'in zorlandığı bir dönem olarak karakterize edilmiştir (Roy, 2014). Bununla birlikte, Ürdünlüler, Müslüman Kardeşler'i yükselen Filistin milliyetçiliğinin kendilerine yönelik potansiyel bir tehdit olarak algıladıkları bir dönemde, ittifak edilebilecek bir aktör olarak görmüşlerdir. Hem Ürdünlüler hem de bölgenin diğer önemli aktörleri (Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri) Müslüman Kardeşler'in faaliyetlerini desteklemek amacıyla maddi yardımlarda bulunmuşlardır (Friedland & Hecht, 2000).

1967 Savaşı, Araplar için utanç verici bir dönem olmuş ve Arap milliyetçiliğinin çöküşünü işaret etmiştir. Savaş sonucunda İsrail, Gazze Şeridi, Batı Şeria, Sina ve Golan Tepeleri dahil, topraklarını genişletmiştir (Tamimi, 2007). Filistinlilerin bağımsızlığı için Arap birliğinin gerekliliği üzerine yapılan ön kabul, bu dönemde zayıflamıştır (Fareed, 1973). Bu süreç Filistin'e odaklanan aktörlerin, stratejilerin ve fikirlerin ön plana çıktığı bir dönemi işaretlemiştir.

Toplumun ilgisinin ve desteğinin azalmasıyla karşılaşan Müslüman Kardeşler, faaliyetlerini kısmen azaltmış ve kamusal imajlarını ve siyasal ve toplumsal mesajlarını yeniden tanımlamak amacıyla bir iç gözlem sürecinden geçmişlerdir. Milliyetçi coşkunun, İsrail işgaline karşı silahlı mücadeleyi savunan Gazze'deki fedai hareketiyle daha da arttığı gözlemlenmiştir. Bu zorluklara yanıt olarak, özellikle Gazze'deki İslami hareket, milliyetçi hareketle ittifak kurmaktan kaçınmış ve bunun yerine içsel konsolidasyona ve kalkınmaya yönelmiştir. Dönemin Gazze İslam Üniversitesi Rektörü'nün FKÖ ile ittifak kurulmasına dair itirazları bu bağlamda anlamlıdır:

“İslami hareket, Arap rejimleri tarafından maruz kaldığı zulmün 1967'deki bu rejimlerin yenilgisinin nedenlerinden biri olduğunu düşünmektedir. İslami hareket, FKÖ'nün bu rejimlerin bir uzantısı olduğuna inanmakta ve bu nedenle onların hizmetinde çalışacağını ve bu rejimlerin birbirlerine karşı savaşlarında kullanılacağını öngörmektedir (Abu-Amr, 1994).”

Körfez ülkelerinin artan petrol zenginliği, 1967 ve 1975 yılları arasında cami inşaatlarında önemli bir artışa tanıklık etmiştir. Ayrıca, 1970'ler ve 1980'ler boyunca, İslami hareket altında çeşitli sosyal kurumların, öğrenci toplulukları, gençlik örgütleri, yardım dernekleri, anaokulları ve sağlık klinikleri dahil, kurulduğu gözlemlenmiştir. Buradaki temel amaç, takipçileri "daw'a"/davet (İslam'a Çağrı) konusunda bilgilendirmektir. Bu bağlamda, camiler sadece ibadet edilen yerler olmakla kalmayıp, topluma nüfuz edebilecek elverişli mekanlar olarak işlev görmüşdür (Tamimi, 2009). Bu dönem, aynı zamanda İslami Şeriat kolejlerinin kuruluşuna ve 1973 yılında Şeyh Ahmed Yasin tarafından kurulan ve 1978 yılında İsrail ordusu tarafından yasallaştırılan İslam Merkezi'nin (Mujamma el-Islami) kuruluşuna tanıklık etmiştir (Roy, 2014). Mujamma, özellikle Gazze'deki Müslüman Kardeşler'in ana akımını temsil eden ve toplumsal dönüşüm projelerine önem veren bir organizasyondur. Bu organizasyonun görece özerk hareket edebilmesinin bir nedeni, taktiksel olarak milliyetçi projeksiyondan kendini uzak tutması ve şiddet eylemlerini benimsememesi olarak değerlendirilebilir (Mishal & Sela, 2006).

İsrail'in sağcı partisi Likud'un 1977'deki yükselişi, istemeden de olsa İslamcı hareketi desteklemiştir. Likud'un Filistinlilere yönelik genel düşmanlığına rağmen, çatışmayı mesihçi ve dini bir çerçeveye oturtması, İslamcı perspektiflerle bir ölçüde örtüşmüştür (Roy, 2014). İsrail'in 1980'lerin başındaki politikaları, Arap devletlerindeki benzeri şekilde, laik milliyetçilere karşı Müslüman Kardeşler'i destekleyerek siyasi ve sosyal mobilizasyona izin vermiş ve hatta FKÖ'nün etkisine karşı koymak amacıyla İslami gruplara mali yardım sağlamıştır (Abu-Amr, 1994; Friedland & Hecht, 2000). İsrail'in bu yaklaşımı ve sonucunda İslami hareketin altyapısındaki büyüme, Filistin'de İslamcı siyasi güçlerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır (Roy, 2014).

1979 yılındaki İran İslam Devrimi, siyasi İslam'ın doğasında 20. yüzyılın sonlarında önemli bir değişim yaratmıştır. İran'daki devrimin ardından, Filistin'de ve İsrail'de İslami hareketler hızla genişlemiş ve kitlelere ulaşmıştır. Örneğin, 1979 yılında İsrail'de Şeyh Abdullah Nimir Derviş tarafından Cihad Ailesi (*Usrat Al Jihad*) adlı yapı kurulmuştur (Abu-Amr, 1994). Şeyh Esad Beyud El Tamimi, *Cihad Beyt El Makdis* adlı yapıyı Ürdün merkezli olarak oluşturmuştur (Abu-Amr, 1994). Aynı yıl, Fethi Şakaki tarafından, Mısır'daki cihatçı yapılardan etkilenerek Filistin İslami Cihad organizasyonu kurulmuştur. El-Şakaki, İran'daki İslami Devrim fikrinden etkilenerek, yozlaşmış ve çürümüş rejimlere karşı Humeyni liderli-

ğindeki sistemin alternatif bir model olduğunu düşünmüştür. Bu amaçla kaleme aldığı “*Al-Khomeini: al-Hall al-Islami wal-Badil*” (Humeyni: İslami Çözüm ve Alternatif) eseri dikkat çekicidir (Abu-Amr, 1994).

Bu kritik olay sadece Orta Doğu'nun jeopolitik dinamiklerini yeniden şekillendirmekle kalmadı, aynı zamanda Lübnan'daki Hizbullah gibi grupları ilgi odağı haline getirerek İslam'ın politik vizyonunun yayılmasını da hızlandırdı. İran İslam devrimi, İslami grupları silahlı direniş hareketi olarak yeniden yapılanmaya ve onlara taklit edebilecekleri bir model sunmada önemli bir rol oynamıştır. Sudan, Tunus ve Cezayir'deki İslami etkinin mevcut yükselişi Filistinli İslamcılara ahlaki, psikolojik ve siyasi destek sağlamıştır (Abu-Amr, 1994).

1980'lerin başı, Müslüman Kardeşler için bir dönüm noktası olmuştur. İslami ilkelere olan bağlılıkları nedeniyle önceden takdir edilen örgüt, artan ilgi ve eleştirinin merkezinde bulunmuştur. Özellikle milliyetçi kesimlerden, Müslüman Kardeşler'in İsrail'in Filistin'deki süregiden işgaline karşı eylemsiz kalmasına yönelik güçlü itirazlar gelmiştir. Bu eleştiri, özellikle İsrail'in varlığına karşı çıkılmasının gerekliliğini vurgulayan Filistin üniversitelerindeki İslamcı öğrenci aktivistleri arasında derin bir yankı uyandırmıştır (Roy, 2014). Ayrıca, 1981'de Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın suikastı, Filistinli öğrenciler arasında şiddetin direnişin temel bir unsuru olarak kabul edilmesine dair tartışmaları yoğunlaştırmıştır (Skare, 2021b).

Artan hoşnutsuzluk ortamında, Gazzé'de Filistin İslami Cihad'ın kurulması yeni bir evrenin başlangıcını işaret etmiştir. Silahlı direnişi benimseme konusundaki isteksizliğinden ötürü Müslüman Kardeşler ile yollarını ayıran, hayal kırıklığına uğramış liderlerin öncülüğünde şekillenen İslami Cihad, önemli bir politik ve askeri güç olarak öne çıkmıştır. Şeyh Abdülaziz Avde ve Fethi Şakaki, bu hareketin öncü isimleri olarak, işgale karşı mücadele ile İslami ilkelere dayalı toplumsal reformları savunan ikili bir yaklaşımı benimsemişlerdir (Roy, 2014). Erik Skare'in analizine göre, Filistin İslami Cihad'ın kuruluşundaki temel motivasyon ile Fetih Hareketi'nin kuruluşundaki dinamikler benzerlik göstermektedir. İslami Cihad'ın kurucuları, mevcut koşulların iyileşmeyeceği görüşüne sahip olup, “siyasi eylem ve silahlı direnişe” odaklanılmasının gerekliliğini vurgulamışlardır (Skare, 2021a). Müjamma'nın temel stratejisi, Filistin toplumunu İslam'a hazırlamak ve hilafetin kuruluşunu hedeflemek iken, İslami Cihad, merhaleler stratejisini reddederek, acil ve doğrudan mücadele aşamasına geçmiştir.

İslami Cihad'ın kuruluşu, artan popülaritesi ve askeri başarıları ile Müslüman Kardeşler'in İslami cemaat içindeki eski hakimiyetine karşı önemli bir meydan okuma oluşturmuştur. Özellikle, geleneksel olarak iç sosyal reformun önemini vurgulayan Müslüman Kardeşler'in İsrail'e yönelik stratejik duruşunu sorgulamıştır (Roy, 2014). Bu dönüşüm, Müslüman Kardeşler için genç nesil aktivistler üzerindeki etkisini kaybetme ihtimali gibi acil bir endişeyi gündeme getirmiştir. İslami Cihad'ın yükselişi ve gençler arasındaki cazibesi, Müslüman Kardeşler'in değişen siyasi ve sosyal gerçeklikler karşısında stratejilerini ve ideolojilerini yeniden değerlendirme ihtiyacını ortaya koymuştur (Roy, 2014).

Müjamma, 1979 yılında Müslüman Kardeşler'den ayrılarak kurulan Filistin İslami Cihad'tan farklı olarak, toplumsal meselelere odaklanmıştır. Filistin İslami Cihad, daha ziyade silahlı mücadeleye ağırlık verirken, Müjamma camiler inşa etmiş, yayıncılığa ve geniş eğitim kurumları oluşturup toplumsal hizmetlere önem vermiştir. Müjamma'nın teolojisinde, bu faaliyetler kalpleri ve akılları cihada hazırlamanın yolunu temsil etmektedir. 1983 yılında Şeyh Ahmed Yasin İsrail güçleri tarafından tutuklanmış, 1985'te bir mahkûm anlaşması sonucu serbest bırakılmıştır. 1987 yılındaki Birinci İntifada'ya (*Cihad İntifadası*) kadar Şeyh Yasin Gazze merkezli İslami Hareketi yoğun silahlı yöntemlere mesafeli tutmuştur.

FKÖ'nün 1982'de Lübnan'dan çıkarılması, Gazze'deki yükselen İslami hareketlerin askeri yöntemleri benimsemesi sürecini hızlandırmıştır. Filistin sahasında FKÖ'nün askeri yenilgileri ve somut bir ulusal strateji oluşturamayışı, Filistin İslami Hareketi'ni doğal bir alternatif olarak öne çıkarmıştır. Bu bağlamda, Filistin İslami Hareketi'nin önde gelen isimlerinden Şeyh Ahmet Yasin, *El-Mejd* (1986) ve *El-Mücahidin* (1986) adlı iki askeri örgütlenme oluşturmuştur (M. M. Saleh, 2014; P. D. M. M. Saleh, 2023) 1980'lerden itibaren, İsraili yetkililerin İslami harekete olan yaklaşımlarında gözle görülür bir değişiklik başlamış, Şeyh Ahmet Yasin başta olmak üzere hareketin önde gelen isimlerine yönelik tutuklama dalgaları görülmüştür. Filistin İslami Hareketi hem İsrail'in baskısı hem de FKÖ'nün yeniden toparlanışının yarattığı endişe ile silahlı direniş stratejilerini olgunlaştırmaya başlamıştır. Bu süreçte, Filistin İslami Hareketi toplumsal reformculuk stratejisinden askeri direnişe doğru bir kayışı tamamlamıştır.

2. İKİNCİ AŞAMA: FİLİSTİN İSLAMİ HAREKETİ'NİN YENİ SİYASİ VE SİLAHLI YÜZÜ: FİLİSTİN İSLAMİ DİRENİŞ HAREKETİ (HAMAS) (1987-2007)

1980'lerin ortalarında, İslami mobilizasyonun hızlanması İsraililerin dikkatini çekmeye başlamıştı. Bu dönemde, Filistin İslami Cihad Hareketi'nin Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na meydan okuması ve Şeyh Ahmed Yasin ile Salah Şahada'nın 1984'te tutuklanması, hareketin önemli dönüm noktalarından biri oldu. Şeyh Yasin, bu süreçte İsrail ile silahlı bir çatışmaya hazırlanmanın vaktinin geldiğine inanıyordu. Ancak, hapishanedeki günlerinin ardından dikkatli bir şekilde hareket ettiği gözlemlenen Şeyh Yasin'in stratejisi, 9 Aralık 1987'de Birinci İntifada'nın patlak vermesiyle değişikliğe uğradı. Bu dönemde, 18 Ağustos 1988'de açıklanan ve Yahudi karşıtı bir ton taşıyan Hamas Misakı, hareketin ideolojik çerçevesini kamuoyuna sundu. Hamas yetkilileri, bu metnin dönemin ruhunu yansıttığını belirtmekte ve metnin oluşumunda El-Kaide'nin kurucularından Şeyh Dr. Abdullah Azzam'ın siyasi, finansal ve lojistik desteğinin etkili olduğu vurgulanmaktadır (Lea-Henry, 2018). Ayrıca, Azzam'ın fikirlerinin, Birinci İntifada sırasında sıkça başvurulan video konferanslar ve yazılar aracılığıyla Hamas Misakı üzerinde belirgin bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (Lea-Henry, 2018). Ayrıca Sovyet işgaline karşı El-Azzam önderliğindeki Afgan mücahitlerin zaferi de, 1989'da Hamas kurucuları için önemli bir ilham kaynağı olmuştur (Dunning, 2016).

Hamas 14 Aralık 1987'de Gazzé'de Şeyh Ahmet Yasin (1937-2004) liderliğinde Birinci İntifada (İntifada El-Ula) sırasında kurulmuştur (Al Jazeera, 2023). Hamas'ın devlet, toplum, siyaset ve jeopolitika hakkındaki görüşleri, Şeyh Ahmed Yasin tarafından 18 Ağustos 1988'de açıklanan Hamas Misakı'nda ifade edilmiştir. Bu belgede, Hamas'ın "askeri boyutu ağır basan İslami bir uyanış hareketi" olduğu vurgulanmaktadır. Hamas'ın temelini Filistin milliyetçiliği ve İslami siyaset oluşturur. Mayıs 2017'de, 1988'deki Hamas Misakı'na ek olarak, "Genel İlkeler ve Politikalar Metni" yayımlanmıştır. Bu yeni metinde, Arap Baharı'nın etkisiyle, daha pragmatik ve gerçekçi bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir (The Middle East Eye, 2017).

Hamas'ın kökleri, mevcut organizasyonlar, kadrolar ve fikirler üzerine inşa edilmiştir ve Filistin'deki İslami Hareketin (Mujamma El-İslami) bir yan kuruluşu olarak ortaya çıkmıştır. İsrail'in Filistin topraklarındaki varlığına karşı ve Filistin

siyasi sistemine, özellikle FKÖ ve Fetih Hareketi'nin seküler kurumlarına bir alternatif olarak konumlanmıştır (Bröning, 2013). Hamas'ın temel mesajı, Filistin'in işgalden kurtarılmasını ve İslami bir yönetimin kurulmasını hedeflemektedir. Hamas Misakı'nda bu konular şu şekilde belirtilmiştir:

“Madde-1: İslami Direniş Hareketi: Hareketin programı İslam'dır. Fikirlerini, düşünme biçimlerini ve evren, hayat ve insan anlayışını ondan alır. Tüm davranışlarında hüküm için ona başvurur ve adımlarına rehberlik etmesi için ondan ilham alır (The Avalon Project, 2008).”

Hamas, sosyal hizmetler ve dini faaliyetler aracılığıyla toplumsal tabanını genişletmiş, Filistin üniversitelerinde öğrenci grupları üzerinde etkin bir güç kazanmıştır (Mahmoud, 2004; Salah, 2017). Hamas'ın kurumsal yapısının hızlı ve etkili bir şekilde genişlemesinin temelinde, İsrail'in, öncelikli olarak Fetih Hareketi merkezli FKÖ ve ona bağlı direniş hareketlerine odaklanmasının yattığı belirtilebilir. Bu durum, Hamas'a, Filistin direniş hareketleri içerisinde stratejik bir avantaj sağlamış ve organizasyonel kapasitesini güçlendirmesine olanak tanımıştır. İsrail'in bu yönelimi, Hamas'ın hem sosyal hizmet ağlarını genişletmesine hem de politik ve askeri altyapısını konsolide etmesine zemin hazırlamıştır (Issa, 2007; Salah, 2017).

Bu kapsamlı toplumsal entegrasyon ve stratejik konumlanma, Hamas'ın Filistin direniş hareketleri içerisindeki benzersiz (*unique*) pozisyonunu daha da pekiştirmiştir. Hamas'ın temelleri atılmadan önce, Fetih Hareketi başta olmak üzere birçok Filistin direniş hareketi, milliyetçilik ve sekülerizm temelli stratejiler geliştirerek Filistin'in özgürlüğüne yönelik çeşitli yaklaşımlar benimsemiştir. Ancak, Hamas'ın kurucuları, Arap ve İslami kimlikleri merkeze alan yeni bir milliyetçilik anlayışı ile Filistin'in İsrail ve Yahudi kontrolünden kurtarılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu yeni yaklaşım, geniş bir jeopolitik çerçevede kutsal bir cihadın gerekliliğini vurgulamakta ve Hamas'ın Müslüman dünyası ile ilişkilerini güçlendirmektedir. “Mukaddes bir dava” olarak nitelendirilen bu politik hedeflere ulaşmak için kitlesel mobilizasyonun ve seferberliğin önemi sürekli olarak altı çizilmiştir. Bu perspektif, Hamas'ın ideolojik çerçevesi ile Filistin'deki siyasi taktiklerini belirleyen kritik bir faktördür. Bu bağlamda, Hamas'ın kurumsal yapılarının oluşumunu ve evrimini yönlendiren ideolojik temellerin incelenmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Hamis'in ideolojik temelleri, Mısır merkezli Müslüman Kardeşler örgütüne dayanır. Bu bağlamda, Halid Meşal (1996-2017), Hamas'ın politbüro başkanlığı döneminde, "Hamis, Filistin Müslüman Kardeşlerinin bir parçasıdır. Ancak, küresel Müslüman Kardeşler organizasyonunun doğrudan bir uzantısı olarak faaliyet göstermemekteyiz. Hamas Hareketi, İslami değerlere, Filistinli kimliğe ve milli bir duruşa sahip bir harekettir" şeklinde bir tanımlamada bulunmuştur (Al Jazeera, 2018). Hamas'ın temel kadroları ve üyeleri, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın cihat anlayışından derinlemesine etkilenmişlerdir. Bu bağlamda, Hasan El Benna, Seyyid Kutub, Abdullah Azzam ve Said Havva gibi Müslüman Kardeşler'in önde gelen üyelerinin eserleri ve düşünceleri, Hamas'ın yapılanması ve ideolojisini şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır (Bartal, 2021). Özellikle Abdullah Azzam, 1941 yılında Cenin'de doğmuş ve 1953 yılında Müslüman Kardeşler'in Batı Şeria koluna katılarak, sonrasında küresel cihat anlayışının öncü figürlerinden biri haline gelmiştir (Hegghammer, 2020). Hasan El Benna, Müslüman Kardeşler'in kurucu lideri olarak, 1930'lar ve 1940'larda Filistinli milliyetçi liderlerle (Hac Muhammed Emin El-Hüseyini) ilişkiler kurmuş, bu bağlamda Filistin'deki direniş hareketleri ile Müslüman Kardeşler arasında köklü bir etkileşim oluşmuştur. Müslüman Kardeşler Teşkilatı ile Hamas arasındaki ilişki, tarihsel olarak karşılıklı ve dinamik bir nitelik taşımaktadır.

Hamis, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın etkisi altında, geniş ve kapsamlı bir ümmet vizyonunun bir parçası olarak kendini konumlandırmıştır. Ancak, 1988 ve 2017 yıllarında yayımlanan resmi belgelerde, örgüt kendini net bir şekilde Filistinli, milli ve İslami bir hareket olarak tanımlamış ve ana hedefini Filistin topraklarının özgürleştirilmesi ve bağımsız bir devletin kurulması olarak belirtmiştir (The Middle East Eye, 2017). Hamas bu hedef doğrultusunda, Filistin halkının genelini hedef alan sosyal yardım kurumları kurmuş, dini, toplumsal, eğitim ve spor alanlarında hizmetler sunmuştur. İsrail, başlangıçta bu faaliyetleri, FKÖ'nün milliyetçiliğine karşı bir ağırlık merkezi olarak görmüş ve Filistin siyasetinin bölünmesini kolaylaştırıcı bir faktör olarak değerlendirmiştir. Müslüman Kardeşler'in Filistin'deki faaliyetleri ve Hamas'ın kuruluşu, bu tarihsel ve ideolojik bağlam içinde ele alınmalıdır. 1948 savaşında Müslüman Kardeşler'in önemli bir rol oynadığı ve savaş sonrasında Filistin'deki yapılanmalarının nasıl değiştiği, Hamas'ın ideolojik ve organizasyonel temellerini anlamada önem taşır. Gazze ve Batı Şeria'daki Müslüman Kardeşler arasındaki ayrım ve bu ayrımın Hamas'ın ideolojik parametrelerine etkisi, örgütün politik ve sosyal stratejilerini şekillendiren temel faktörler arasında yer almaktadır.

Hamas'ın Filistin coğrafyasına bakışı, onun işgal altındaki topraklar olduğu yönündedir. Bu sorunun çözümü, Filistin'in kesinlikle herhangi bir şekilde bölünemeyeceği ilkesine dayanmaktadır. 'Nehirden denize Filistin' ifadesi, Ürdün Nehri'nden Akdeniz'e kadar uzanan coğrafyada Filistin halkının tam ve bölünmez egemenliğini vurgular. Bu, temel bir hedef olarak benimsenmiştir. Hamas, bu coğrafyayı Arap yurdunun ve İslam ümmetinin ayrılmaz bir parçası olarak görür. Hamas'ın lider kadrosundan İsmail Heniyye, 'Hamas'ın tarihi Filistin topraklarında Filistin halkının hakkından şüphesi yoktur; bu toprakların sınırları nehirden denize Filistin'dir,' demiştir (Qossay, 2023).

FKÖ tarafından Oslo Anlaşmaları ile İsrail'in tanınması ve sonrasında gelen güvenlik iş birlikleri, Hamas'ın Filistin siyasetindeki konumunu ayırtmıştır (Zilber & Al-Omari, 2018; Aral, 2018; Aral, 2021). Hamas'ın Oslo Anlaşmaları'na muhalif tutumu FKÖ tarafından sert bir şekilde bastırılmaya çalışıldı. Bu krizin bir yansıması olarak, 1994 yılında Filistin Güvenlik Güçleri, Gazze Camii'nde Hamas mensuplarına ateş açmış ve bu olayda 14 kişi yaşamını yitirmiştir (Zilber & Al-Omari, 2018). Bu gibi olaylar dolayısıyla FKÖ merkezli Filistin otoritesi, Hamas elitleri ve destekçi toplum kesimlerinden kendini yabancılaştırmıştır. Oslo Anlaşmalarına tepki olarak Hamas, FKÖ'ye alternatif bir siyasi güç olarak Filistin siyaset sahnesinde yerini almıştır (Jacoby & Sasley, 2002). Bu bağlamda, Hamas ve İslami Cihad, Filistin'in yeniden özgürleşmesi için silahlı mücadelenin tekrar ön plana çıkarılması, İsrail ile güvenlik koordinasyonunun sona erdirilmesi ve İsrail'in tanınmasının sonlandırılması gerektiğini vurgulamışlardır (XinhuaNet, 2018; Yaakov, 2014).

Hamas'ın işgali sonlandırmak ve Filistin'i özgürleştirmek amacıyla uyguladığı temel stratejinin dayandığı esas pratiğin cihat olduğu söylenebilir (Levitt, 2008). 1948'den bu yana işgal altındaki Filistin topraklarının yeniden özgürleştirilmesi için askeri gücün ortaya konulması önemlidir. Hamas, FKÖ'den farklı olarak, İsrail'in diplomatik baskı ile geri adım atmayacağını düşünmektedir. Bu sebeple, İsrail ile mücadele için en etkin metodun silahlı güç olduğunu savunmaktadır. Filistin'le kurdukları ilişkide, cihat metoduna psikolojik anlam ve tarihsel derinlik katmak için İkinci Halife Ömer bin Hattab'ın Kudüs'ü fethini örnek göstermektedirler (Jefferis, 2016). Hamas retoriğinde, Kudüs, cihat yoluyla İslam beldesi (*el-vaqf*) olmuştur. Bu açıdan, Filistin tüm Müslümanlar için kutsaldır. Diğer bir örnek ise, 1099'da Kudüs'ün Haçlı İstilasası'na uğramasıdır. Selahaddin Eyyubi de bu amaçla cihat yapmıştır (Bartal, 2021; Jefferis, 2016). Bugün de aynı durum söz konusu-

dur. Hamas için cihat, Filistin tam özgürlüğüne kavuşuncaya değin başvurulması gereken işgale karşı esas bir yanittir. Hamas böylece eylemlerine dini bir meşruiyet kazandırmıştır (Cohen, 2013). Hamas'ın cihat temelli stratejisi, İsrail ile olan mücadelesinde sadece askeri ve ideolojik bir çerçeve sunmakla kalmıyor, aynı zamanda bu mücadelenin finansal destek mekanizmalarını da şekillendiriyor. Bu çatışma, sadece silahlarla ve söylemlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda ekonomik kaynakların mobilizasyonu da derinleşmektedir. Bu bağlamda, Hamas'ın maddi kaynaklarını nasıl sağladığı ve bu kaynakların cihat çabalarını nasıl desteklediği, stratejilerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Hamas'ın 1987'de Şeyh Ahmed Yasin önderliğinde kurulmasıyla maddi kaynakların elde edilmesi önemli bir başlık olmuştur. Bu amaçla bir dizi vakfın kurulduğu görülmektedir. Bunlardan biri, Musa Ebu Merzuk'un yönettiği ABD merkezli Kutsal Topraklar Vakfı olarak gösterilebilir. Diğerleri arasında, Şeyh Yusuf El-Karadavi tarafından idare edilen Vakıflar Koalisyonu (İhtilaf El-Hayr) bulunmaktadır. Bu vakıf, ağırlıklı olarak Körfez ülkelerinden elde ettiği fonları Hamas'a aktarmaktadır. Karadavi, verdiği bir fetvada, zekatların cihat amacıyla verilebileceğine hükmetmiştir.

1980'lerin sonlarında FKÖ içerisinde İsrail ile barış görüşmelerine başlama konusu yoğun tartışmaları beraberinde getirmiştir. FKÖ, Hamas'ın sert tutumundan farklı bir yol izleyerek, daha ılımlı bir yaklaşım benimsemiştir. Hamas, işgal altındaki topraklarla ilgili her türlü aracı kullanarak mücadele etmenin zorunlu olduğunu savunurken, FKÖ müzakere ve diplomatik çözüm arayışında olmuştur. Hamas'ın kuruluşunun ardından, bu vizyon doğrultusunda askeri kanatların güçlendirilmesine öncelik verilmiş ve bu bağlamda Salih Aruri, Batı Şeria'da Abdullah Azzam Alayları'nı kurmuştur (Bartal, 2015). 1991 yılına gelindiğinde, bu silahlı gruplar Zekeriya Velid Ahel liderliğinde İzzeddin El Kassam Tugayları çatısı altında birleştirilmiştir (Bartal, 2015).

1993 yılında Oslo Anlaşmaları, Filistin'deki politik gerçekliği önemli ölçüde değiştirmiştir. FKÖ, ABD ve İsrail arasındaki müzakereler sonucunda Filistin Otoritesi'nin kurulmasına öncülük etmiş, bu da Filistin Otoritesi'nin uluslararası tanınırlık kazanmasına ve İsrail ile resmi ilişkilere girmesine yol açmıştır. Ancak, Hamas FKÖ'nün Oslo Anlaşmaları aracılığıyla Filistin'e ihanet ettiğini ileri sürmüştür. Hamas'a göre, İsrail'in tanınması ve bu tanınmanın arkasında somut bir kazanımın olmaması, işgalin daha da derinleşmesine neden olacaktır (Caridi, 2012).

1994 Şubat'ında, Amerikalı-İsraili terörist Baruch Goldstein'in El-Halil'deki bir camide düzenlediği ve 29 Filistinlinin ölümüne yol açan silahlı saldırısı, Hamas'ın intihar bombalı eylemlerine başlamasına sebep olmuştur. Nisan 1994'ten itibaren, Hamas İsrail askerlerini kaçıрма ve öldürme taktiklerinin yerine yoğun intihar bombalı saldırıları yeni bir yöntem olarak benimsemiştir (Singh, 2013). Bu durum, Oslo Anlaşmaları ile kurulan Filistin Otoritesi'nin meşruiyetini sarsmıştır. Alternatif bir güç olarak ortaya çıkan Hamas, İsrail ile mücadelede etkili bir aktör olarak varlığını sürdürmektedir. Bu süreçte Hamas'ın başarısı, aktivistlerini İsrail ile mücadelede motive ederken, kutsal cihadı sürekli vurgulamasından kaynaklanmaktadır. Hamas, İsrail'i yalnızca politik bir mesele olarak değil, aynı zamanda Filistinli, Arap ve Müslüman varoluşuna engel teşkil eden bir unsur olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım, Hamas'ın önemli bir başarısı olarak kabul edilebilir.

28 Eylül 2000'de El-Aksa İntifadası'nın (II. İntifada) patlak vermesi, Filistinli kuruluşlar arasında birleşme yönünde motivasyonu artırdı. Hamas, İslami Cihad ve FKÖ, ortak silahlı eylemler düzenlemeye başladılar. İslami Cihad'ın askeri kanadı Kudüs Tugayları (*Saraya El-Kuds*) ve FKÖ'ye bağlı El-Aksa Şehitleri Tugayı (*Kata'ib Şuhada El-Aksa*) iş birliği yapmaya başladılar. Özellikle Kudüs Tugayları, Batı Şeria'nın kuzey bölgesinden, Fetih mensubu birçok genci saflarına çekmeyi başardı (Friedrich & Luethold, 2007). II. İntifada sırasında, 2004 yılında Hamas'ın kurucusu Şeyh Ahmed Yasin'in bir suikast sonucu öldürülmesi, bu sürecin önemli bir gelişmesi olarak görülmektedir. Ahmed Yasin'in öldürülmesinin ardından, Hamas'ta ikinci nesil liderlerin yükselişi gözlemlenmiştir. Bu liderler arasında İsmail Haniye (2017-), Halid Meşal (1996-2017) ve Yahya Sinvar (2017-) öne çıkmaktadır.

Hamas'ın İsrail'e yönelik saldırıları süreklilik arz etmektedir. 2002 yılında Hamas, İsrail'e yönelik roket saldırıları başlatmıştır. Bunun sonrasında, Hamas Haziran 2006'da Gilad Şalit adlı İsraili bir askeri esir almıştır (Seurat, 2022). 2011 yılında İsrail ve Hamas arasında gerçekleşen müzakereler sonucunda Şalit Anlaşması imzalanmış ve Hamas'ın Yahya Sinvar da dahil olmak üzere üst düzey birçok üyesi serbest bırakılmıştır. Bu süreçten sonra Hamas, İsrail'e yönelik saldırılarında intihar bombası eylemleri yerine "yalnız kurt" saldırılarına yönelmiştir (The Economist, 2017). İsrail'in Kasım 2012'de Savunma Sütunu Operasyonu ve 2014'te Koruyucu Hat Operasyonu adını taşıyan iki geniş çaplı saldırısı gerçekleşmiştir (Seurat, 2022). Hamas'ın bundan sonraki operasyonlarında, El-Aksa'nın özgürleştirilmesi misyonunun temel motivasyon olduğu vurgulanmaktadır. 2018'deki Büyük Dönüş Yürüyüşü, bu yaklaşımın bir örneğidir (Al Arabiya, 2018).

3. ÜÇÜNCÜ AŞAMA: HAMAS VE FİLİSTİN OTORİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER (2007-2024)

25 Ocak 2006'da Hamas'ın desteklediği Değişim ve Reform Listesi, Filistin genel seçimlerinde önemli bir başarı elde etti. Seçim sonuçlarına göre, Filistin Yasama Meclisi'ndeki 132 sandalyenin 74'ü Değişim ve Reform Listesi'ne geçti (Bıçakçı, 2007). İsmail Heniyye'nin liderliğinde bir hükümet kuruldu. Seçim sonrasında Filistin Başkanı Mahmud Abbas, İsmail Heniyye liderliğindeki yeni hükümetin İsrail ile yapılan anlaşmaları tanıması gerektiğini vurguladı. Ancak, Hamas'ın Oslo Anlaşmaları'nı bir ihanet olarak görmesi ve bu konudaki pozisyonunu değiştirmemesi, aktörler arasındaki ihtilafı derinleştirdi. Dörtlü (the Quartet, Rusya, ABD, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler) tarafından, Ocak 2006 seçimleri sonrası Hamas ile müzakerelere başlandı. Dörtlü, Hamas'a, uluslararası tanınırlık için üç koşul öne sürdü: İsrail'i tanıması, şiddeti reddetmesi ve barış sürecine katılması (Charrett, 2019). Hamas bu talepleri reddetti ve bu durum, 2007'den itibaren Gazze'ye Mısır ve İsrail merkezli ablukanın başlamasına neden oldu (Mellen & Chen, 2023).

Hamas ve FKÖ arasındaki gerilimin başlangıcı, 2004 yılında FKÖ lideri Yaser Arafat'ın ölümü ve yenilenen başkanlık seçimlerine Hamas'ın katılmamasıyla ilintilendirilebilir. 2006 yılı boyunca, Hamas ve Fetih Hareketi arasında anayasal yetki merkezli çatışmalar yaşandı. Fetih'e mensup güvenlik yetkilileri, Hamas hükümetiyle iş birliği yapmayı reddetti. Yeni hükümetin İçişleri Bakanı Said Seyam, Hamas'a sadık birimlerden oluşan "İcra Gücü" adında bir askeri güç oluşturdu (Bauck & Omer, 2013). 2007'nin başlarında, Gazze'deki Fetih yetkililerinin çıkarılmasıyla çatışmalar sona erdi. Haziran 2007'de, Gazze'de Fetih Hareketi ve Hamas arasındaki çatışmalar, Filistin ulusal uzlaşısının sona ermesine yol açtı. Temmuz 2007'de Selam Feyyad'ın başbakanlığında yeni bir hükümet kuruldu (Jewish Virtual Library, 2007).

Hamas ise Gazze'de hükümet organlarını ele alarak gündelik işleri yürütmeye odaklandı. Bu süreçte Hamas'a finansal destek, özellikle Katar üzerinden sağlandı. Hamas, Fetih Hareketi ile yeniden müzakerelere başladı ve taraflar, 8 Şubat 2007'de Mekke Anlaşması ile Hamas-Fetih ortaklığında bir hükümet kurdular (Bauck & Omer, 2013). Ancak Mekke Anlaşması'nın çökmesi ve sonrasında 2011'de Kahire'de imzalanan Hamas-Fetih Anlaşması, uzun süreli olmadı. Neti-

cede, Filistin’de iki siyasal aktörün varlığı bir gerçeklik kazandı: Batı Şeria’da Fetih hareketi merkezli FKÖ; Gazze’de ise Hamas merkezli yönetim (ECF, 2011). Hamas’ın Gazze’de yönetimini perçinlemesi İsrail ile ilişkilerinde de yeni bir dinamizmi ortaya çıkaracaktı.

Hamas, İsrail ile çatışmalarda zaman zaman ateşkese (*hudna*) varsa da nihai bir barış anlaşması (*sulh*) yapmaktan kaçınmaktadır. Hamas’a göre, zafere kadar sabırlı ve kararlı bir şekilde İsrail’le mücadele etmek en doğru stratejidir (Tuastad, 2010). Bu stratejinin sonucunda Filistin özgürleşecek ve İslami bir Filistin devleti kurulacaktır. Hamas’ın İsrail ile taktiksel sakinlik arayışları bölgesel konjonktürdeki önemli değişimlerle yeni adımlar atmasını zorunlu kılmıştır.

Hamas, dinamik bir toplumsal hareket olarak, 1 Mayıs 2017’de “Genel İlkeler ve Siyaset Belgesi”ni açıklamıştır (The Middle East Eye, 2017). Bu belge, hareketin liderliğini 1996 yılından itibaren üstlenen Halid Meşal’in görevi bırakması ve silahlı kanadın liderliğini üstlenen Yahya Sinvar’ın geçiş dönemini işaret etmektedir. Belgede, “*vesika*” (belge) vurgusu, 1988 yılındaki “*misak*” (tüzük) teriminden ayrılmaktadır (Legrain, 2021). Şöyle ki, misak bağlayıcı ve sabit bir metin anlamına gelirken vesika ise günün şartlarına göre değiştirilebilecek dinamik bir dokümana işaret etmektedir. Wilson Center’daki bir analizde ifade edildiği üzere Hamas’ın siyasi duruşu, üç temel gelişmenin de gösterdiği gibi, önemli revizyonlardan geçmiştir (Wilson Center, 2023). İlk olarak örgüt, 1967 sınırlarına dayanan ve başkenti Kudüs olan İsrail ile var olacak bir Filistin devletini geçici olarak kabul ettiğini ve mültecilerin geri dönüş hakkını savunduğunu ifade ederek İsrail’e karşı temel muhalefetinden vazgeçmeden ulusal uzlaşmayı sağlamayı amaçlayan bir duruş sergiledi. İkinci olarak Hamas, 1988 tarihli orijinal tüzüğünde yer alan Yahudi karşıtı söylemlerden uzaklaşarak, muhalefetini Yahudilik ya da Yahudi halkından ziyade ırkçı ve sömürgeci olarak nitelendirilen Siyonist hareketi hedef olarak netleştirmeye çalıştı. Son olarak, güncellenmiş politika belgesi stratejik olarak Filistinli Müslüman Kardeşler’deki köklerinden bahsetmeyerek kendisini daha geniş siyasi manzara içinde yeniden konumlandırma çabasına işaret etmektedir. Bu evrim, Hamas’ın ideolojik ve siyasi söyleminde, potansiyel olarak daha geniş bir kabul ve meşruiyet hedefleyen incelikli bir değişimi yansıtmaktadır (Wilson Center, 2023).

7 Ekim 2023’te Hamas’ın askeri unsurlarının (*Nukhba*) İsrail’e saldırısı, hareketin yeni bir meydan okumayla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur (Rubin & Morris, 2023). Gazze’de 2005’ten itibaren sürdürdüğü siyasi iktidarı İsrail’in 7

Ekim'e karşılık olarak başlattığı askeri operasyonlarla ciddi bir meydan okumayla karşılaşmıştır. Hamas'ın askeri stratejisi kuruluşundan itibaren berrak olduğunu çizmek gerekir: Filistin topraklarının topyekün özgürleştirilmesi için işgal güçleriyle (İsrail) silahlı mücadele. 7 Ekim'de yaşananlarda esasında Hamas'ın Filistin'e yönelik temel stratejisinin doğal bir uzantısı olarak görülebilir.

7 Ekim Olayları kapsamında Ramallah merkezli Filistin Otoritesi'nin Hamas'ın İsrail ile olan çatışmalarını zaman zaman eleştirdiği gözlemlenmiştir (The Wall Street Journal, 2023). FKÖ yetkilileri, kamuoyu önünde doğrudan eleştirilerde bulunmasalar da, "ulusal birliğe" dayalı "direniş stratejisi"nin altını çizmektedirler (MEMO, 2023). FKÖ yetkilileri, Filistin'deki tüm politik ve silahlı unsurların FKÖ çatısı altında faaliyet yürütmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Özellikle FKÖ Yürütme Komitesi Sekreteri Hüseyin El-Şeyh, FKÖ merkezli Filistin yönetiminin Filistin halkının tek meşru temsilcisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Hamas'ın İsrail ile çatışma yönteminin kabul edilemez olduğunu ve Filistin'i yöneten tek bir hükümet olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu açıklamalar, 2006 seçimleri sonrasında Gazzé'de Filistinli aktörler arasında yaşanan çatışmaların yarattığı travmanın izlerini taşımaktadır (Nakhoul & Sawafta, 2023).

Hamas yetkilileri ise, bu tür bir adımın özerk alanlarını kısıtlayacağını belirtmişlerdir. Hamas, 7 Ekim özelinde izlediği askeri stratejinin uzun bir tarihsel mücadelenin bir aşaması olduğunu sürekli vurgulamaktadır. Hamas'ın liderlerinden Halid Meşal, ulusların kolay kolay özgürleşmediğini, büyük fedakarlıklar gerektiğini ifade etmiştir:

"Sevgili kardeşim, uluslar kolay kolay özgürleşmez. Ruslar İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler'in saldırısından kurtarmak için 30 milyon insanını feda etti. Vietnamlılar Amerikalıları yenene kadar 3,5 milyon insanını feda etti. Afganistan, SSCB'yi ve ardından ABD'yi yenmek için milyonlarca şehit verdi. Cezayir halkı 130 yıl boyunca altı milyon şehit verdi. Filistin halkı da tıpkı diğer uluslar gibidir. Hiçbir ulus fedakârlık yapmadan özgürleşemez (Al-Arabiya, 2023)."

Filistin'de ulusal birliğin sağlanamaması, iki temel etkiye yol açmaktadır: Filistinli aktörler arasında mutabık kalınan bir ulusal liderliğin oluşmaması ve siyasete yönelik toplumsal desteğin zayıflaması. Filistin merkezli düşünce kuruluşu PCPSR'nin (Palestinian Center for Policy and Survey Research) 15 Ocak 2024'te yayınladığı ankete göre, mevcut Filistin lideri Mahmud Abbas'a olan halk desteği

yüzde 8'de kalmıştır (PCPSR, 2024). Aynı ankette, Fetih'e olan destek yüzde 30, Hamas'a yüzde 21, diğerlerine yüzde 12 ve hiçbirine yüzde 37 olarak belirlenmiştir (PCPSR, 2024). Bu veriler, Filistin'deki süregiden politik ayrışmanın toplumun geniş kesimlerini siyasetten uzaklaştırdığını göstermektedir. Housam Itani'nin belirttiği gibi, FKÖ ve Fetih bir yanda, Hamas ve İslami Cihad ise diğer yanda yer alarak Filistin'in parçalı ve ayrışmış siyasi manzarasının, Filistin ulusal kimliğinin güçlendirilmesi ve devletin inşasına yönelik çabaları zayıflattığı görülmektedir (Itani, 2024).

Filistin siyaseti, ulusal dinamiklerin ötesinde, jeopolitik dengeler etrafında şekillenmektedir. Bu dinamik, Filistin siyasetinin kurumsal ve kadrosal oluşumunun belirginleştiği 1950'lere kadar izlenebilir. Arap siyasetindeki bölünmeler, Filistin siyasetindeki aktörlerin pozisyonlarını da etkilemektedir. Fetih hareketinin erken dönemlerinde, birleşik Arap siyasetini bölme eleştirisiyle karşı karşıya kalmıştır. Filistin siyasetinin özerkleşmesi ve ulusal çıkarları takip etmesi, bölgesel güç mücadeleleri içinde zorluklar yaratmaktadır. Bu nedenle, Filistinli siyasal aktörler, bölge ülkeleriyle olan diplomatik ilişkilere önem vermektedirler. Bu bağlamda, Gazze'ye komşu olan Mısır ve Batı Şeria'ya komşu olan Ürdün, önemli ülkeler olarak öne çıkmaktadır.

Arap Baharı'nın başladığı 2010'lu yıllarda, bölge jeopolitiği, revizyonistler ve statükocular olmak üzere iki kampa ayrılmıştır. Revizyonistler, toplumsal muhalefetin desteklenmesini ve siyasi reformların güçlendirilmesini savunan Katar ve Türkiye iken, statükocular, mevcut sistemlerin korunmasını savunan Körfez Arap ülkeleridir. Bu ayrışma, 2021'deki El-Ula Zirvesi'ne kadar sürmüştür (Aldroubi, 2021). Bu süreçte Hamas, Katar ve Türkiye ile diplomatik ilişkiler geliştirirken, FKÖ, Mısır başta olmak üzere Körfez ülkeleriyle ortak siyaset izlemiştir. Bu ayrışmanın Filistin siyasetine etkisi, İbrahim Anlaşmaları sürecinde de görülmüştür (Dazi-Héni, 2020).

İbrahim Anlaşmaları, ABD Başkanı Donald J. Trump liderliğinde, İsrail ile Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn gibi Körfez Arap ülkeleri arasında diplomatik ilişkilerin normalleştirilmesi sürecini işaret etmektedir. Bu süreç, Arap Birliği'nin 2002 yılında Suudi Arabistan Krallığı öncülüğünde oluşturduğu Arap Barış Girişimi'nden bir sapmayı temsil etmektedir. Zira bu girişim, İsrail'in 1967 sınırlarına çekilmesi karşılığında Arap ülkelerinin İsrail ile tam diplomatik ilişkiler kuracağını

öngörmekteyken, İbrahim Anlaşmaları, İsrail'e herhangi bir ön koşul sunmadan diplomatik ilişkilerin kurulmasını öngörmektedir. Bu anlaşmalar sonucunda, Hamas'ın Gazze'deki pozisyonunu koruması ve bölgesel ayrışmanın bir diğer aktörü olan İran ile olan yakınlaşmasını hızlandırması gözlemlenmiştir. Gazze'de faaliyet gösteren İslami Cihad'ın İran ile sürdürdüğü lojistik ve eğitim ilişkileri de devam etmektedir. Ayrıca, Hamas da farklı ölçeklerde İsrail'e baskı yapmak ve bölgedeki nüfuz alanlarını korumak amacıyla İran ile yakınlaşma stratejisi izlemiştir. 7 Ekim Olayları'nda, Hamas'a yönelik tepkilerin bölgesel ayrışmanın jeopolitik yarış olarak değerlendirilmesi mümkündür (Aaronson, 2023; Rakipoğlu & Menderes, 2019).

7 Ekim Olayları, Hamas'ın İsrail'de yaşayan Filistinlilerle olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin Filistin siyasetindeki önemli rolünü yeniden değerlendirmesine neden olmuştur. Bu olaylar, Hamas'ın bölgesel politik ve toplumsal etkileşimlerinin karmaşıklığını ve bu etkileşimlerin dinamiklerini daha iyi anlamamız için kritik bir öneme sahiptir. 1989'dan bu yana, Hamas İsrail'de yaşayan Filistinli Araplarla sürekli ve karşılıklı bir ilişki içinde olmuştur. İsrail'deki İslami Hareketin bileşenleri ile Hamas arasındaki ilişki, özellikle Kudüs'te Mescid-i Aksa çevresinde organize olan *Şebab El Aksa* (Aksa Gençliği) gibi gruplar aracılığıyla gelişmiştir. Bu gruplar, Mescid-i Aksa çevresinde yerleşimci İsraillilerin girişlerini engelleme faaliyetleriyle öne çıkmış ve Şeyh Ra'ed Salah'ın liderliğinde hareket etmiştir (Ahmad Biqawi, 2023; Al Hiwar TV, 2022) 2011 yılında İsrail hükümeti tarafından yasadışı ilan edilen ve terör örgütü olarak sınıflandırılan bu gruplar, İsrail'deki İslami Hareketin hem Kuzey hem de Güney kanadı ile yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Ancak, Kuzey Kanadı daha yoğun ilişkiler içindeyken, Güney Kanadı zamanla İsrail siyasetine entegre olmaya ve farklı bir siyasal ekol geliştirmeye yönelmiştir. Bu hareketin güncel siyasi temsili, Ra'am (Birleşik Arap Listesi) olarak İsrail yasama meclisinde yer almaktadır. Ra'am partisinin lideri Mansur Abbas, 7 Ekim Olayları'nı takiben yaptığı açıklamalarda, bu olaylardan Hamas'ı sorumlu tutmuş ve eleştirilerini açıkça dile getirmiştir. Bu durum, Hamas'ın İsrail içindeki Filistinlilerle olan ilişkilerinin karmaşıklığını ve bu ilişkilerin zaman içinde nasıl evrildiğini göstermektedir (Staff, 2023; Zalzburg, 2023).

7 Ekim Olayları'nın ardından, Hamas'ın Filistin siyasetindeki bileşenleriyle-Ramallah merkezli Filistin otoritesi, diaspora ve İsrail'de yaşayan Filistinliler dahil olmak üzere- geniş bir toplumsal kesimle ilişkilerini yeniden yapılandırması gerekmektedir.

SONUÇ

2017 yılında Hamas tarafından yayımlanan bir belge, başkenti Kudüs olan ve İsrail ile komşu olarak var olabilecek bir Filistin devletinin mümkünlüğünü ortaya koymuştur. Bu belge, İsrail'in varlığını geçici bir durum olarak kabul etse de Hamas'ın 1988'de yayımladığı Misak metnindeki dil ve pratiğe kıyasla önemli bir farklılık göstermektedir. Bu durum, Hamas'ın ideolojik tutumunda ve politik stratejisinde bir evrime işaret etmektedir.

Hamas, 1980'lerin sonlarında, Filistin İslami Hareketi'nin politik ve silahlı yüzünü temsil eden bir organizasyon olarak ortaya çıkmıştır. Bu yapı, ideolojik kökenlerini Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın fikirlerine dayandırmaktadır. Hasan El Benna'nın liderliğinde kurulan Müslüman Kardeşler Teşkilatı, Filistin meselesine özel bir önem vermiş ve bu konuda toplumsal bir hareket olarak öne çıkmıştır. Coğrafi yakınlık, Mısır'daki Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın Hamas üzerindeki etkisini güçlendirmiştir. Bu bağlamda, Hamas'ın Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın bir uzantısı olarak doğmasına rağmen, kendi özgün gündemini ve stratejilerini belirleyen bağımsız bir kuruluş olduğu vurgulanmalıdır.

Hamas, Filistin siyasetinde, 1950'lerden bu yana baskın olan Filistin milliyetçiliğine derin ve kapsamlı bir dini boyut eklemeyi başarmıştır. Bu, geniş çaplı toplumsal organizasyonlar ve yeni mücadele yöntemleri geliştirerek Filistin'de etkin bir rol oynamasıyla mümkün olmuştur. Hamas'ın İsrail ile mücadelesi, bu çerçevede hem dini hem de milliyetçi unsurları içeren karmaşık bir yapıya sahiptir.

Hamas, Filistin genel siyasetinde zaman zaman zorlayıcı ilişkiler yaşamış olmasına rağmen etkisini sürdürebilmiştir. 2006 yılındaki seçimlerde Filistin yasama meclisinde önemli bir zafer kazanmıştır. FKÖ'den farklı tutumu nedeniyle, bölge ülkeleri tarafından uygulanan zorunlu izolasyonla karşı karşıya kalmıştır. Arap Baharı'nın getirdiği iç tartışmalar ve dış dengelerdeki değişimlerle, Hamas yeni bir döneme adım atmıştır. Jeopolitik dengelerdeki bu değişim, ittifaklarını esas olarak Katar ve Türkiye ile sınırlandırmıştır; zira Arap Baharı sonrasında oluşan Müslüman Kardeşler karşıtı yeni düzen arayışları, Hamas'ı bölge siyasetinden dışlayan ve izole eden bir yöne evirtmiştir. Bu durum, Hamas mensuplarının Körfez Arap ülkelerinden dışlanmasına veya tutuklanmasına yol açmıştır. Bölgesel jeopolitiğe bağlı Filistin siyasetinde bu gelişmeler, yeni ittifak arayışlarını hızlandırmıştır.

2017'de yayınlanan belge, Hamas'ın Arap Baharı sonrası ortaya çıkan yeni dengeleri göz önünde bulundurarak strateji ve politikalarında bir değişikliğe girmesinin ilk göstergesi olarak kabul edilir. Bu belge, Müslüman Kardeşler Teşkilatı ile olan ilişkileri yeni bir boyuta taşımış ve İsrail gerçekliğine yönelik söylemde değişikliğe gidilmesine yol açmıştır. Bölgesel jeopolitik ve siyasi dinamiklere bağlı olarak strateji, söylem ve pratiklerinde değişiklikler yapan Hamas, silahlı ve siyasi bir kuruluş olarak, Filistin'de devlet ve egemenlik sorunları devam ettiği sürece varlığını sürdürecektir.

Hamas'ın geniş toplumsal kaynaklara, çeşitli bölgesel ve uluslararası bağlantılara sahip olması, onu göz ardı edilmesi güç bir aktör yapmaktadır. Karşılaştığı jeopolitik izolasyon, askeri operasyonlar ve hedef alınan suikastler, kurumsal yapısının çözülmesine yol açmamıştır. 7 Ekim Olayları ile başlayan yeni süreçte, Hamas'ın kontrolündeki Gazzede İsrail saldırıları sonucu sivil kayıplar artmış olsa da askeri ve siyasi etkinliğinin zayıfladığına dair somut bir gelişme yaşanmamıştır.

Filistin siyasetinin parçalı yapısı ve elit gruplarının özgün çıkarları Hamas'a yönelik ilgiyi canlı tutmuştur. Hamas'ın erken dönemlerinde kendisinden temel beklenti FKÖ'nün oluşturduğu statükonun Filistin halkının deneyimlediği işgal pratiklerini ortadan kaldırmadığına dair toplumsal öfkenin bir yansıması olarak sivrilmiştir. Hamas bu sebeple İsrail'in yürütmüş olduğu işgal politikalarının karşısında kendini konumlandırmakta ve bu da onu doğal bir aktör olarak konsolide olmasına yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

Aaronson, D. (2023, Kasım 4). *When Israel destroys Hamas, the Abraham Accords will grow stronger*. The Jerusalem Post. <https://www.jpost.com/opinion/article-771461>

Abu-Amr, Z. (1994). *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza: Muslim Brotherhood and Islamic Jihad*. Indiana University Press.

Ahmad Biqawi (Direktör). (2023, Haziran 8). ما خصوصية الحركة الإسلامية في فلسطين؟ مع

يبارع يراس عم؟ نيطسلف | براق تسانكدوب | #68. <https://www.youtube.com/watch?v=pI8UF2ePz-c>

- Aktaş, Ü. (2023, Ekim 29). *Filistin direnişi ve Hamas*. Hikmet Akademisi. <https://www.hikmetakademisi.com/Article/554-umit-aktas/filistin-direnisi-ve-hamas>
- Al Arabiya. (2018, Ağustos 17). *Israel kills three Palestinians, injures 240 and empty 'Al Aqsa' of worshippers*. Al Arabiya English. <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2018/08/17/Israel-kills-three-Palestinians-injures-240-and-empty-Al-Aqsa-of-worshippers>
- Al Hiwar TV (Direktör). (2022, Ağustos 1). | مراجعات | الشيخ كمال الخطيب | الحركة
الحركة https://www.youtube.com/watch?v=6_CRI-luKP1k
- Al Jazeera. (2004). *The life and death of Shaikh Yasin*. <https://www.aljazeera.com/news/2004/3/24/the-life-and-death-of-shaikh-yasin>
- Al Jazeera (Direktör). (2018, Eylül 18). هل حركة حماس فرع من الاخوان المسلمين. <https://www.youtube.com/watch?v=46WeRsd8hIA>
- Al-Arabiya. (2023, Ekim 19).
مقابلة خاصة مع خالد مشعل رئيس المكتب السياسي لحركة حماس في الخارج. العربية.
<https://l24.im/dZHcwSf>
- Al Jazeera. (2023, Ekim 8). *What is Hamas? A simple guide to the armed Palestinian group*. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2023/10/8/what-is-the-group-hamas-a-simple-guide-to-the-palestinian-group>
- Aldroubi, M. (2021, Ocak 7). *What does the GCC's Al Ula agreement mean for the region?* The National. <https://www.thenationalnews.com/world/gcc/what-does-the-gcc-s-al-ula-agreement-mean-for-the-region-1.1142155>.
- Aral, B. (2018). *OSLO 'PEACE PROCESS' AS A REBUTTAL OF PALESTINIAN SELF-DETERMINATION*. Ortadoğu Etütleri, 10(1), Article 1.
- Aral, B. (2021). *Rethinking the Palestinian Problem and 'The Right Strategy' for Palestinian Liberation*. Insight Turkey, 23(3), 11-26.

- Atzori, D. (2015). *Islamism and Globalisation in Jordan: The Muslim Brotherhood's Quest for Hegemony*. Routledge.
- Bartal, S. (2015). *Jihad in Palestine: Political Islam and the Israeli-Palestinian Conflict*. Routledge.
- Bartal, S. (2021). *Ḥamās: The Islamic Resistance Movement*. BRILL. https://doi.org/10.1163/9789004435544_021
- Bauck, P., & Omer, M. (Ed.). (2013). *The Oslo Accords: A Critical Assessment: C. no. 22925/15*. The American University in Cairo Press.
- Biçakci, S. (2007). *The Palestinian parliamentary legislative elections 25 January 2006*. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 9(1), 65-78. <https://doi.org/10.1080/14613190701218777>
- Bröning, M. (2013). *Political parties in Palestine: Leadership and thought* (1st ed.). Palgrave Macmillan.
- Caridi, P. (2012). *Hamas: From Resistance to Government*. Seven Stories Press.
- Charrett, C. (2019). *The EU, Hamas and the 2006 Palestinian Elections: A Performance in Politics*. Routledge.
- Cohen, H. (2013). *The Rise and Fall of Arab Jerusalem: Palestinian Politics and the City Since 1967*. Routledge.
- Dazi-Héni, F. (2020). *The Gulf States and Israel after the Abraham Accords. Arab Reform Initiative*. <https://www.arab-reform.net/publication/the-gulf-states-and-israel-after-the-abraham-accords/>
- Dunning, T. (2016). *Hamas, Jihad and Popular Legitimacy: Reinterpreting Resistance in Palestine*. Routledge.
- ECF. (2011). *ECF - Economic Cooperation Foundation: Cairo Hamas–Fatah Agreement (2011)*. Economic Cooperation Foundation. <https://ecf.org.il/issues/issue/1167>
- El-Benna, H. (2023). *Müslüman Kardeşler ve Filistin Davası* (M. Suyabatmaz, Çev.). Nida Yayıncılık.

- Eldeniz, S. (2012). *The Relationship between the Egyptian State and the muslim brotherhood from 1952 to 1970* [Master Thesis, Middle East Technical University]. <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/21903>
- Fareed, M. M. A. (1973). *Al-Fatah, the Palestine National Liberation Movement*. [PhD Thesis, Kansas State Teachers College of Emporia]. <https://esirc.emporia.edu/bitstream/handle/123456789/2579/Fareed%201973.pdf>
- Filiu, J.-P. (2012). *The Historical Roots of Hamas in Gaza (1946-1987)*. *Vingtieme Siecle. Revue d'histoire*, 115(3), 3-14.
- Friedland, R., & Hecht, R. (2000). *To Rule Jerusalem*. University of California Press.
- Friedrich, R., & Luethold, A. (2007). *Entry-points to Palestinian Security Sector Reform*. DCAF.
- Ganim, İ. el-Beyyumi. (2014). *Hasan El-Benna'nın Siyasi Düşüncesi*. Ekin Yayınları.
- Gershoni, I. (1986). *The Muslim Brothers and the Arab Revolt in Palestine, 1936-39*. *Middle Eastern Studies*, 22(3), 367-397.
- Ghanem, A., & Mustafa, M. (2014). *Explaining Political Islam: The Transformation of Palestinian Islamic Movements*. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 41(4), 335-354. <https://doi.org/10.1080/13530194.2014.918800>
- Harüb, K. (2000). *Hamas: Political Thought and Practice*. Institute for Palestine Studies.
- Hegghammer, T. (2020). *The Caravan: Abdallah Azzam and the Rise of Global Jihad*. Cambridge University Press.
- 'Uwaysi, 'Abd al-Fattāḥ Muḥammad. (1998). *The Muslim Brothers and the Palestine Question, 1928-47*. Bloomsbury Academic.
- Ikhwan Wiki. (2023). (The Muslim Brotherhood in Gaza Strip) الإخوان في قطاع غزة. https://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%86_%D9%81%D9%8A_%D9%82%D8%B7%D8%A7%D8%B9_%D8%BA%D8%B2%D8%A9

- Issa, M. N. (2007). *Political Participation of Hamas in the Palestinian Political System Between Ideological Attitude and Political Pragmatism* [Master's thesis]. Birzeit University.
- Itani, H. (2024, Şubat 2). *Hamas must also be held to account after guns fall silent in Gaza*. Al Majalla. <https://en.majalla.com/node/309766>
- Jacoby, T. A., & Sasley, B. (2002). *Redefining Security in the Middle East*. Manchester University Press.
- Jefferis, J. (2016). *Hamas: Terrorism, Governance, and Its Future in Middle East Politics*. Bloomsbury Publishing USA.
- Jewish Virtual Library. (2007). *Palestinian Emergency Government (June 2007)*. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/palestinian-emergency-government-june-2007>
- Kandil, H. (2014). *Inside the Brotherhood*. John Wiley & Sons.
- Khatib, G. (2010). *Palestinian Politics and the Middle East Peace Process: Consensus and Competition in the Palestinian Negotiating Team*. Routledge.
- Lea-Henry, J. (2018). *The Life and Death of Abdullah Azzam*. *Middle East Policy*, 25(1), 64-79.
- Legrain, J.-F. (2021). *Hamas according to Hamas: A reading of its Document of General Principles*. İçinde *Routledge Handbook of Political Islam* (2. bs, ss. 79-90). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429425165-7>
- Levitt, M. (2008). *Hamas: Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad*. Yale University Press.
- Litvak, M. (1998). *The Islamization of the Palestinian-Israeli Conflict: The Case of Hamas*. *Middle Eastern Studies*, 34(1), 148-163.
- Mahmoud, K. S. (2004). *The Impact of the Islamic Resistance Movement "Hamas" on Political Development in Palestine (West Bank and Gaza Strip) 1987-2004* [Master's thesis]. Al Najah National University.
- Mellen, R., & Chen, S. Y. (2023, Ekim 26). *See how Israel's siege has plunged Gaza into darkness and isolation*. Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/world/2023/10/26/gaza-israel-siege-blackout-isolation/>

Mellor, N. (2017). *Voice of the Muslim Brotherhood: Da'wa, Discourse, and Political Communication*. Routledge.

MEMO. (2023, Aralık 24). *Top Fatah leader calls on Turkiye to mediate for unity between PLO, Hamas*. Middle East Monitor. <https://www.middleeastmonitor.com/20231224-top-fatah-leader-calls-on-turkiye-to-mediate-for-unity-between-plo-hamas/>

Mishal, S., & Sela, A. (2006). *The Palestinian Hamas: Vision, Violence, and Co-existence*. Columbia University Press.

Nakhoul, S., & Sawafta, A. (2023, Aralık 17). *Palestinians must find new path from Israeli rule after war, top official says* | Reuters. Reuters. <https://www.reuters.com/world/middle-east/palestinians-must-find-new-path-israeli-rule-after-war-top-official-says-2023-12-17/>

Nusse, A. (1999). *Muslim Palestine: The Ideology of Hamas*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203013359>

PCPSR. (2024, Ocak 15). *ARAB BAROMETER 8 in Palestine* | PCPSR. PCPSR. <https://www.pcpsr.org/en/node/965>

Qossay, H. (2023). *Hamas in Power: The Question of Transformation: The Question of Transformation*. IGI Global.

Rabasa, A., Waxman, M., Larson, E. V., & Marcum, C. Y. (2004). *The Muslim World After 9/11*. Rand Corporation.

Rakipoğlu, M., & Menderes, K. (2019). *Suudi arabistan-İsrail Örtülü İttifakını anlamlandırmak*. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(2), 101-132.

Roberts, P. (2017). *Arab-Israeli Conflict: A Documentary and Reference Guide*. Bloomsbury Publishing USA.

Roy, S. (2014). *Hamas and civil society in Gaza: Engaging the Islamist social sector*

(With a New afterword by the author). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400848942>

Rubin, S., & Morris, L. (2023, Ekim 27). **How Hamas broke through Israel's border defenses during Oct. 7 attack**—*The Washington Post*. The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/world/2023/10/27/hamas-attack-israel-october-7-hostages/>

Salah, A. M. A. (2017). **The Hamas Movement and its political and democratic practice, 1992–2016**. *Contemporary Arab Affairs*, 10(4), 561-576. <https://doi.org/10.1080/17550912.2017.1401739>

Saleh, M. M. (2014). **The Palestinian Issue: Historical Background & Contemporary Developments**: القضية الفلسطينية: خلفياتها التاريخية وتطوراتها المعاصرة. مركز الزيتونة للدراسات والاستشارات.

Saleh, P. D. M. M. (2023). **The Road to Jerusalem: A Historical Study of the Islamic Experience in the Land of Palestine From the Time of the Prophets to the 21st Century**. مركز الزيتونة للدراسات والاستشارات.

Seurat, L. (2022). **The Foreign Policy of Hamas: Ideology, Decision Making and Political Supremacy**. Bloomsbury Publishing.

Singh, R. (2013). **Hamas and Suicide Terrorism: Multi-causal and Multi-level Approaches**. Routledge.

Skare, E. (2021a). **A History of Palestinian Islamic Jihad: Faith, Awareness, and Revolution in the Middle East**. Cambridge University Press.

Skare, E. (2021b). **Palestinian Islamic Jihad: Islamist Writings on Resistance and Religion**. Bloomsbury Publishing.

Staff, T. (2023, Aralık 2). **Ra'am's Abbas urges armed Palestinian factions to disarm, before softening statement**. <https://www.timesofisrael.com/raams-abbas-urges-armed-palestinian-factions-to-disarm-before-softening-statement/>

Tamimi, A. (2007). **Palestine Question and Islamic Movement: The Ikhwan (Muslim Brotherhood) Roots of Hamas**. *Kurenai*, 1(1). <https://doi.org/10.14989/70857>

Tamimi, A. (2009). **Hamas: Unwritten Chapters**. Hurst Publishers.

The Avalon Project. (2008). *The Avalon Project: Hamas Covenant 1988*. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hamas.asp

The Economist. (2017, Haziran). **How Israel spots lone-wolf attackers**. *The Economist*. <https://www.economist.com/international/2017/06/08/how-israel-spots-lone-wolf-attackers>

The Middle East Eye. (2017). **Hamas in 2017: The document in full**. Middle East Eye. <https://www.middleeasteye.net/news/hamas-2017-document-full>

The Wall Street Journal. (2023, Ekim 16). **Palestinian Authority President Criticizes Hamas in Call With Venezuelan Leader**. WSJ. <https://www.wsj.com/live-coverage/israel-hamas-war-gaza-conflict/card/palestinian-authority-president-criticizes-hamas-in-call-with-venezuelan-leader-5xQH01FcADH7a5AMRcdQ>

Tuastad, D. H. (2010). *The Hudna: Hamas's Concept of a Long-term Ceasefire* [PRIO Policy Brief]. The Peace Research Institute Oslo. <https://www.prio.org/publications/7356>

Wagemakers, J. (2020). *The Muslim Brotherhood in Jordan*. Cambridge University Press.

Wilson Center. (2023, Ekim 20). **Doctrine of Hamas**. Wilson Center. <https://www.wilsoncenter.org/article/doctrine-hamas>

XinhuaNet. (2018, Ocak 6). **Hamas, Islamic Jihad call on PLO to withdraw Israel recognition—Xinhua | English.news.cn**. http://www.xinhuanet.com/english/2018-01/06/c_136875191.htm

Yaakov, Y. (2014, Mayıs 31). **Hamas vows to end West Bank security cooperation with Israel**. The Times of Israel. <http://www.timesofisrael.com/hamas-vows-to-stop-west-bank-security-cooperation-with-israel/>

Zalzburg, O. (2023, Ekim 16). **X'te Ofer Zalzburg: "MK Mansour Abbas, Ra'am chairperson, 16 Oct 23. @mnsorabbas "On Saturday, October 7, we were overcome with astonishment and sorrow in light of the criminal and reprehensible attack that claimed the lives of many— mainly Jews, but also Arab citizens, especially Negev residents. X (formerly Twitter)**. <https://twitter.com/OferZalzburg/status/1713946822178218073>

Zilber, N., & Al-Omari, G. (2018). *State with No Army, Army with No State Evolution of the Palestinian Authority Security Forces, 1994–2018*. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/state-no-army-army-no-state-evolution-palestinian-authority-security-forces-1994>

Zuhur, S. (2008). *Hamas and Israel: Conflicting Strategies of Group-based Politics*. U.S. Army War College, Strategic Studies Institute.